

Dělnická turistika v meziválečném Československu

JAN ŠTEMBERK

ABSTRACT: Walking and hiking for workers in interwar Czechoslovakia

The objective of this contribution is to outline the development trends and specific nature of walking and hiking for the lower social classes during the interwar period in Czechoslovakia. Its main focus will be on Czech 'workers' walking and hiking associations (The Unions of Czechoslovak Worker Tourists, the Czechoslovak Tourist Community). Its objective is to look at the activities of both associations, their mutual relations and their role in the walking and tourism industry for the lower social classes in interwar Czechoslovakia.

KEY WORDS: Walking and hiking – Interwar Czechoslovakia – The Unions of Czechoslovak Worker Tourists – Czechoslovak Tourist Community – Workers Tourism – Tourism

CONTACTS: Doc. PhDr. et JUDr. Jan Štemberk, PhD., Vysoká škola obchodní o. p. s., Katedra společenských věd, Spálená 76/14, 110 00 Praha 1

Pojem dělnická turistika byl v meziválečném období hojně užíván a představoval synonymum pro socialistickou turistiku či turistiku nižších sociálních vrstev, která měla svá specifika. Ačkoli může slovo dělnická naznačovat spojení s proletariátem, je nutné již na úvod uvést, že si je třeba představit spíše kvalifikované dělníky, drobné živnostníky a nižší úřednictvo. Tyto skupiny měly blíže k životnímu stylu nižších středních vrstev, kde turistika a cestování představovaly běžné volnočasové aktivity. Členství v občanských turistických spolcích (Klub československých turistů) pro ně bylo přitažlivé, ale ekonomicky nedostupné. Řešení se nabízel v několika variantách. Závislé bylo na zájmech a často také věku a prostředí. Levnou variantu cestování spojeného s turistikou a pobytem v přírodě představoval tramping, který se ve 20. letech stává specifickým fenoménem mezi mladou generací. Tramping vycházel z idejí volnosti a svobody, formální organizovanost byla odmítána.¹ Druhou možností bylo zakládání paralelních turistických spolků ke spolkům občanským. Inspirovat se tedy aktivitami turistického spolku (např. Klubu československých turistů) a s ohledem na odlišné (menší) možnosti dělníků činnost uzpůsobit.

Vznik dělnické turistiky souvisí s postupnou emancipací nižších společenských vrstev a jejich snahou přiblížit se způsobům trávení volného času příslušníků středních vrstev, které dobově představovaly následováníhodnou skupinu. Nejedná se o překvapující skutečnost, neboť v první polovině 19. století tímto procesem procházely střední vrstvy, které se svým životem snažily přiblížit vrstvám vyšším, zvláště šlechtě. Děln-

¹ K trampingu srovnej např.: Petr SKALA, *Trampské hnutí a jeho sociální kořeny*, diplomová práce UK FF, Praha 1995; Jiří KÓSSL – Marek WAIC, *Český tramping 1918–1945*, Liberec 1992; Jan KRŠKO, *Meziválečný tramping na Rakovnicku*, Rakovník 2008.

nictvo získávalo v závěru 19. století první sociální výhody, jejichž spektrum se dále rozšiřovalo. Jednu z nich představoval i volný čas, který si mohl dělník využívat podle svého vlastního uvážení. K zajištění volné neděli přidala první Československá republika osmihodinový pracovní den a v polovině 20. let i nárok na týden dovolené na zotavenou. Dělníci tak dostávají přesně odlišenou dobu volna od doby práce, což je začalo odlišovat od živnostenstva, jejichž rozdělení doby pracovní a mimopracovní zdaleka tak ostré nebylo.

Demokratické ovzduší meziválečného Československa umožňovalo rozličné formy trávení volného času. Tyto formy byly závislé na rozhledu dělnických vrstev, jejich zájmech a finančních možnostech, které představovaly jeden z hlavních limitů. To se výrazně dotýkalo aktivit jako cestování nebo prázdninových (dovolenkových) pobytů na letním bytě, typických pro střední vrstvy. Výkon fyzicky náročné práce také směřoval k pasivnímu trávení volného času.² Do oblíbených volnočasových aktivit však můžeme zapojit výlety s rodinou či kolegy ze zaměstnání. Obdobně jako na ostatní společenské vrstvy též na dělníky doléhala urbanizace a pokračující vzdalování se přírodě. Výlet za město tak představoval nejen možnost pobýt s rodinou, nebo alespoň s dětmi, neboť matka často zůstávala doma, aby stihla péči o domácnost, ale též možnost dostat se do přírody.

Charakteristickým znakem turistiky nižších sociálních vrstev bylo více sportovní zaměření než u turistických spolků občanských. Sport obecně se mezi dělníky těšil velké popularitě. Mnozí pravidelně navštěvovali sportovní utkání a mladší často sportovali i aktivně. Vedle výletů byla pozornost věnována v zimě lyžování a v letních měsících vodáctví a též cyklistice. S tím souvisel i zájem turistů, který se téměř výhradně zaměřoval na přírodu a přírodní památky. Kulturně-historické památky stály programově v pozadí, ačkoli to neznamená, že by nebyly navštěvovány. Prioritní zájem o přírodu byl dán i tím, že jedna z hlavních dobových představ stavěla do opozice špinavé a nezdavé prostředí továren a měst a zdravou čistou přírodu. V popředí činnosti stála též osvětová činnost, tedy nutnost přesvědčit dělníky, že turistika představuje vhodnou aktivitu k trávení volného času, není výsadou vyšších vrstev a zbytečným vyhazováním peněz. Nižší pochopení pro turistiku mezi dělnictvem se promítalo i do počtu členů dělnických turistických spolků. Odlišnou povahu mělo i samo členství v turistických spolcích, které se nestává prestižní záležitostí. Nebylo výjimkou, aby na vyšší funkci ve spolku byla osoba, která pracovala manuálně, což v občanských spolcích bylo nemyšlitelné. Socialistická turistika byla také otevřenější pro ženy-turistky, což se projevovalo i organizováním rodinných výletů, jichž se účastnily i děti.³

Cestování a turistika byly až do první světové války obvykle chápány jako výsada majetnějších vrstev společnosti. Turistické vybavení, ale též náklady na ubytování nebo stravování v hostincích byly pro většinu dělníků naprosto nedostupné. Emancipace dělníků spojená se zlepšováním pracovních podmínek, činností socialistického hnutí a postupnou demokratizací cestovního ruchu ovlivnila i dobový pohled na turistiku. Můžeme tak sledovat, že turistika byla často chápána též jako jeden z nástrojů sociálního pokroku a vzdělání, nabídky alternativního způsobu trávení volného času

2 Stanislav HOLUBEC, *Lidé periferie: sociální postavení a každodennost pražského dělnictva v meziválečné době*, Plzeň 2009, s. 145.

3 Martin PELC, *Německé turistické spolky v Československu 1918–1938*; in: Marek Waic a kol., *Německé tělovýchovné a sportovní spolky v českých zemích a Československu / Deutsche Turn- und Sportvereine in den Tschechischen Ländern und in der Tschechoslowakei*, Praha 2008, s. 158–160.

spojeného s poznáváním přírodních a kulturních krás.

Tak jako celá česká turistika se inspirovala u své starší německé sestry, tak i česká dělnická turistika navazovala na úspěchy, které v této oblasti dosáhl rakouský sociálnědemokratický spolek „Die Naturfreunde“ (Přátelé přírody), který sdružoval sociálnědemokraticky a socialisticky orientované turisty. Spolek byl založen v roce 1895 ve Vídni, kde měl svou centrálu až do poloviny 30. let. Do českého prostředí pronikl již v roce 1896, kdy byla založena jeho pobočka v Teplicích a v Ústí.

Socialistické hnutí, které bylo v období před první světovou válkou spojené s českou sociálnědemokratickou stranou, pochopilo, že turistika má před sebou budoucnost, může poskytnout trávení volného času spojené a pohybem v přírodě, vzděláním a osvětou. Tedy pomoci naplnit známé heslo osm hodin práce, osm hodin spánku a osm hodin vzdělání. Z těchto idejí se v roce 1910 zrodil vycházkový odbor Dělnické akademie. U zrodu vycházkového odboru stál lékař MUDr. Lev Sachs, který poukázal na zdravotní stránku turistiky a nutnost odpoutat dělníky od nezdravého života (hostinců a zábav). Pod vlivem Die Naturfreunde začal již na podzim 1909 přemýšlet o založení obdobné české dělnické organizace. Na diskusním večeru Dělnické akademie 17. února 1910 Dr. Sachs s touto myšlenkou vystoupil a záměr se setkal s podporou. Ihned došlo k ustavení přípravného výboru ve složení (Dr. Sachs, Marie Majerová, František Šebl). Možnost organizování vycházek byla zakotvena již ve stanovách akademie.⁴ Od roku 1905 připouštěl výbor Dělnické akademie, aby v jejím rámci vznikala zájmová sdružení. V průběhu následujících let vzniklo pět sdružení.⁵ Jedním z nich bylo od 1. ledna 1911 ustavené Dělnické turistické sdružení, které bylo součástí Dělnické akademie až do roku 1913, ale na členské schůzi 12. listopadu 1913 bylo rozhodnuto o osamostatnění.⁶ Ze známých osobností bychom mezi funkcionáři sdružení mohli najít spisovatelku Marii Majerovou. Cílem sdružení bylo za mírný peníz umožnit dělníkům účast na výletech a dostat je tak z města do přírody, daleko od hospod a jiných nešvarů měst. První aktivitou bylo organizování vycházek do okolí Prahy. Pěší vycházky měly minimální finanční náklady a ukazovaly dobře dostupné lokality, o jejichž malebnosti řada dělníků neměla ani potuchy. V roce 1914 se již sdružení mohlo pyšnit téměř 300 členy a též dvěma mimopražskými odbory v Teplicích a Trnovanech.⁷

V době první světové války se spolek se svými aktivitami odmlčel, postupoval obdobně jako Dělnická akademie. První poválečná valná hromada se sešla na počátku roku 1919 v Klatovech. Válka a válečné hospodářství stavěly jiné cíle a povinnosti. Po novém schválení stanov v roce 1920 došlo od 1. ledna 1921 ke změně názvu na Svaz československých dělnických turistů. Zachováno zůstalo napojení na sociálnědemokratickou stranu, proto se krize s níž se strana potýkala na počátku 20. let, dotkla i Svazu. Vnitřní rozkol způsobený odchodem členů sympatizujících s komunistickou stranou nastal v roce 1923 a dotkl se výrazně zvláště pražského odboru, kdežto venkovské odbory zůstaly názorovému pnutí spíše ušetřeny. V letech 1923 až 1925 se jednotlivé strany (sociální demokraté, komunisté a národní socialisté) po-

4 K její činnosti srovnej např.: Václav PATZAK (ed.), *Čtyřicet let výchovné práce Dělnické akademie 1896–1936*, Praha 1936.

5 Zdeněk V. TOBOLKA, *Dělnická akademie od jejího vzniku až do konce světové války*, in: *Třicet let dělnické výchovy 1896–1926*, Praha 1926, s. 37.

6 *Přehled činnosti dělnických turistů v letech 1911–1925*, Dělnický turista 6 (1926), s. 28–29.

7 František VESELÝ, *Dělnické turistické sdružení v Praze*, Časopis turistů 29 (1917), s. 116–118.

koušely prosadit v rámci Svazu svůj vliv. Důsledkem bylo oddělení sympatizantů s komunistickou a národně socialistickou stranou. Tak jako v ostatních oblastech prvorepublikového života byla i turistika významně ovlivňována „partajničením“ tedy prosazováním vlivu jednotlivých politických stran. Charakteristické to bylo zvláště v rámci soupeření levicových stran, ale utváření stranických zón vlivu se nevyhýbalo ani Klubu československých turistů.

Členové orientovaní na Komunistickou stranu Československa si v roce 1923 založili Dělnický klub turistů. Do Dělnického klubu turistů přešlo komunisticky smýšlející členstvo Svazu dělnických turistů. Musíme však uvést, že komunisté věnovali turistice jen okrajovou pozornost, což se odrazilo na počtu členů. Spolek podnikal výlety po Praze a jejím okolí. V polovině 20. let, kdy se počet členů přiblížil 1 000, začal spolek plánovat vybudování spolkové chaty v jihočeském Kunžaku.⁸ V rámci upevňování organizace komunistické tělovýchovy, kam byla turistika počítána, vznikla v roce 1926 jednotná organizace Federace proletářské tělovýchovy, kam Dělnický klub turistů v zásadě vplynul.

Skupina turistů z Prahy a Plzně majících vazby na národní socialisty se oddělila v roce 1925 a zahájila jednání s Klubem československých turistů⁹ o možnosti vytvořit zvláštní dělnické odbory s nižšími členskými příspěvky. Vzor byl spatřován ve zvláštních akademických odborech Klubu československých turistů, které sdružovaly studenty. Jednání však nevedla k dohodě.¹⁰ Klub československých turistů v úlevách pro studenty viděl potencionální členy hradící plně příspěvky u dělnických odborů by slevy platily trvale a obtížné by bylo i vymezení osoby, která má na slevu nárok. Po neúspěchu jednání se tato skupina rozhodla pro založení samostatné turistické organizace s názvem Československá obec turistická, o které bude pojednáno níže.

Svaz československých dělnických turistů tedy zažíval v období první poloviny 20. let otřesy, ze kterých se však rychle v průběhu druhé poloviny 20. let vzpamatovával. Po celé meziválečné období zůstala také zachována sféra vlivu sociální demokracie. Poněkud zajímavou skutečností je též to, že ačkoli v dělnické turistice převažovala sportovní orientace, nedostal se Svaz do přímého vlivu Dělnických tělovýchovných jednot a udržoval si svou nezávislost. Patrně se jednalo o záměr, kdy se Svaz nechtěl přímo politicky profilovat a prezentoval se jako otevřená politicky spíše neprofilovaná organizace otevřená všem dělníkům. Ani s Dělnickou akademií, v jejímž rámci se Svaz utvořil, neexistovaly otevřené vztahy. Můžeme tak usuzovat z almanachů Dělnické akademie, ve kterých se hlásí k různým dělnickým spolkům, které vznikaly na její půdě a postupně se osamostatnily, ale o dělnických turistech se nezmiňují.

Svaz pořádal půldenní, jednodenní i vícedenní výlety, ale nezanedbatelná byla i jeho přednášková činnost. Dále organizoval dělnické dovolené, obvykle se jednalo o týdenní zájezdy do různých koutů Čech, Moravy, Slovenska a Podkarpatské Rusi. Nezájímavou aktivitou bylo i pořádání levných zahraničních zájezdů směřujících do Jugoslávie, Itálie a Rakouska, což jen dokládalo, že členstvo se nerekrutovalo z proletariátu. Jelikož bylo Svazu zřejmé, že členstvo nemá dostatek volných prostředků,

8 Archiv hlavního města Prahy (dále jen AHMP), fond Magistrát hlavního města Prahy II-Spolkový katastr (dále jen MHMP II-Spolkový katastr), k. 620, sig. XIV/591.

9 K činnosti Klubu československých turistů v meziválečném období srovnej např.: Klára HORALÍKOVÁ, *Rozmach masové turistiky. Klub československých turistů v letech 1918–1938*, rigorózní práce FF UK, Praha 2004.

10 Národní archiv v Praze (dále jen NA), fond Československá obec turistická (dále jen ČOT), k. 9, i. č. 175.

přišel s myšlenkou postupného střeďání a přijímal od členů i malé částky. V činnosti významně pomáhalo také periodikum *Dělnický turista* vydávané od roku 1921. Z informačního listu o několika stranách se do konce 20. let stal turistický časopis s ustálenými rubrikami a kvalitní redakcí. Největší baštou dělnických turistů byla Praha a Plzeňsko. Od roku 1934 byl předsedou spolku sociálnědemokratický starosta Plzně a poslanec Luděk Pik, jehož jméno nesla i první spolková chata na Chlumu.

Z počátku hlavními opěrnými odbory byly Praha a Plzeň. Postupně rostla i členská základna. V roce 1921 „začínal“ Svaz s 632 členy, v roce 1927 překročil 2 500 členů a v roce 1933 to bylo již 5 959 členů organizovaných ve 29 odborech v Čechách, na Moravě, ve Slezsku i na Slovensku. Nízký počet členů byl Svazem obvykle odůvodňován nedostatečným pochopením významu turistiky ze strany „dělníků“, vedle stále přetrvávajícího neporozumění významu turistiky je však nutné zdůraznit i finanční situaci. S Klubem československých turistů se Svaz ani jiné socialistické turistické spolky v počtu členů a tím i v možnostech činnosti nemohly měřit. Uchazeč o členství se mohl přihlásit písemně nebo se osobně dostavit na schůzi, která se konávala každou středu v čítárně *Dělnické akademie*, v Hybernské ulici v Praze. U mimopražských zájemců byla možnost kontaktovat jednotlivé odbory. Členský příspěvek tehdy činil 60 hal. měsíčně a zápisné 1 Kč.¹¹

Hlavní činností Svazu bylo organizování výletů. Každou skupinu vedl vůdce, který musel absolvovat kurs a složit zkoušku. V nabídce převažovaly půldenní výlety. O nedělích byly pořádány i výlety celodenní. Nejčastěji se chodilo pěšky, jen pokud se jednalo o delší vzdálenost, jelo se vlakem. Pro mnohé z členů bylo jízdné drahé, Svaz proto vyvinul velké úsilí získat od Československých státních drah turistickou slevu, která byla poskytována na základě předložení členského průkazu turistického spolku. Podmínkou byla účast skupiny turistů, jejich počet se v průběhu let měnil a pohyboval se mezi pěti až deseti cestujícími osobami. Právě možnost získat turistickou slevu zvyšovala atraktivitu Svazu mezi potenciálními zájemci o členství. Není nutné zamlčovat, že právě možnost výhodně cestovat vlakem zajišťovala příliv členstva i ostatním československým turistickým spolkům. Kromě výletů Svaz pořádal přednášky s cestopisnou a turistickou tematikou, kursy pro výchovu turistů, lyžařů a turistických vůdců. Další aktivitou byly společenské večery a v zimních měsících i návštěvy muzeí a galerií. Vedle klasické pěší turistiky se snažil Svaz nabídnout mladší generaci i nové trendy, které představovalo hlavně lyžování a v letních měsících vodáctví.

Vedle slevy na jízdném dojednával Svaz pro své členy snížené ceny na ubytování a stravování. Nezanedbatelnou činností se stala i stavba vlastních turistických chat, které se však nerovnal svou výstavností chatám budovaným Klubem československých turistů. Obdobně jako jiné turistické spolky usiloval Svaz o vlastnictví chat, které by zvýšily prestiž organizace mezi členy a ostatními turistickými spolky. Touha po vlastním objektu byla dána nejen snahou posílit svou důstojnost, ale i nabídnout členům levný nocleh v přírodě. Krátce po první světové válce Svaz svou činnost orientoval hlavně do oblasti Kokořinska, kde byla projektována stavba první spolkové chaty.¹² Skutečnou první stavbou spolku se stala Pikova chata s rozhlednou na Chlumu u Doubravy na Plzeňsku v roce 1926 (rozhledna byla dokončena až o čtyři roky pozdě-

11 Petra CHRZOVÁ: *Svaz československých dělnických turistů*, in: J. Štemberk a kol.: *Kapitoly z dějin cestovního ruchu*, Pelhřimov – Praha 2012, s. 150.

12 *Dělnický turista* 1 (1921), s. 59.

ji)¹³. Chata byla postavena z výnosu dlouholeté sbírky a investice přesahující 100 000 Kč Svaz dosti finančně vyčerpal, přesto však se v budování chat dále pokračovalo, jen se změnil přístup a místo zděné chaty s rozhlednou byly hledány levnější varianty. Příkladem této proměny byla Bencova bouda vybudovaná z vyřazeného železničního vozu v oblasti Nízkého Jeseníku. Obdobnou funkci plnila noclehárna v Dělnickém domě v Klatovech. Větší projekt byl spojen až s 25. výročím založení Svazu v roce 1935. Základem se stal horský statek v Lesné u Hory Svaté Kateřiny v Krušnohoří. Výběh tohoto místa byl spojen s podporou zimních sportů. Již u Pikovy chaty byla vybudována sánkařská dráha a terén Krušných hor byl vhodný k lyžování. V posledním roce své činnosti otevřel Svaz chatu ve Skochovicích, která se tak stala posledním svazovým objektem.¹⁴

Po vzoru Klubu československých turistů přišel Svaz s nápadem uzavírat s provozovateli hostinců dohody o poskytování slev členům Svazu. Slevy obvykle činily 15 až 20 % a byly poskytovány po předložení členské legitimace. Svaz se naopak zavazoval propagovat a doporučovat návštěvu podniku mezi svými členy. Pro snazší orientaci byl objekt označen jako „Stanice dělnických turistů“. Svazu se též podařilo dosáhnout dohodu s Klubem československých turistů, aby jeho členům byla v chatách Klubu poskytována stejná sleva, jakou dostávali kluboví členové. Bylo to také dáno tím, že Klub československých turistů ve Svazu nespatořoval konkurenta, což bylo dáno povahou Klubu, který se na dělníky neorientoval.¹⁵ Na konci 20. let, kdy se Klub československých turistů dostal do finančních těžkostí, slevu zrušil, což vyvolalo nesouhlasnou reakci Svazu a poněkud narušilo přátelské vztahy, které mezi oběma spolky trvaly. Obdobná dohoda o poskytování členských výhod platila i s německým sociálnědemokratickým spolkem Die Naturfreunde.

Se spolkem Die Naturfreunde pojila Svaz stejná idea turistiky dostupné pro nižší sociální vrstvy. Dalším svorníkem byla sociálnědemokratická orientace. Levicově zaměřené organizace také nebyly národnostně tak výrazně profilované a byly spíše otevřené ke spolupráci než spolky občanské. Po vzniku ČSR se spolek Die Naturfreunde musel na základě zákazu činnosti poboček zahraničních spolků osamostatnit od svého vídeňského ústředí, ale vedení spolku se ztotožnilo s novou situací a pracovalo na sblížení obou národností. Počet členů Die Naturfreunde po celá 20. léta rostl, v roce 1920 měl 2 521 člena, v roce 1927 to bylo již 7 790 členů a na sklonku 20. let se přiblížil počtu 10 000. Vzestup počtu členů je dokladem zvýšeného zájmu nižších sociálních vrstev (dělníků, drobných živnostníků a nižšího úřednictva) německého obyvatelstva o cestování a turistiku. Jádrem členské základny se nacházelo v průmyslových oblastech severních a severozápadních Čech. Počet členů spojený s větším pochopením německého obyvatelstva pro turistiku umožňoval spolku větší aktivity než si mohl dovolit jeho český partner. Dokladem toho je i skutečnost, že na konci meziválečného období se mohli Die Naturfreunde pochlubit 20 turistickými chatami obvykle budovanými svépomocí z členských příspěvků nebo členských sbírek. Jednou z nich je chata na Královské výšině u Liberce vybudovaná díky obětavé práci členů na konci 20. let po desetileté sbírce nákladem 500 000 Kč. Ve třicátých letech se ve spolku Die Naturfreunde, který se cítil ohrožen politickou situací v souse-

13 Pikova chata byla na konci 20. století pro svou zchátralost stržena a na místě dosud stojí kamenná rozhledna.

14 Petra CHRZOVÁ, *Svaz československých dělnických turistů*, s. 154–155.

15 NA, fond Ministerstvo průmyslu, obchodu a živností, k. 2677, sig. 12911-32, Spis č. 68.797/34.

ním Rakousku a Německu, dokonce objevily pokusy o sblížení se Svazem československých dělnických turistů. Do Československa bylo na krátkou dobu přeneseno i spolkové ústředí, když byla v roce 1934 organizace v Rakousku zakázána. Přátelské vztahy mezi těmito spolky pak trvaly po celé sledované období. Jedním z výsledků spolupráce bylo vytvoření Svazu pro dělnickou zimní turistiku – Verband für Arbeiter Wintertouristik na konci 20. let. Ve 30. letech v souvislosti s nárůstem německého nacionalismu klesal i počet členů – v roce 1937 na 5 500.¹⁶ Mnichovské události na podzim roku 1938 přinesly rozpuštění spolku.¹⁷

Druhou českou (československou) organizací, která se deklarovala jako dělnický turistický spolek, byla Československá obec turistická. Část členstva, která sympatizovala s národními socialisty, se v roce 1925 oddělila od Svazu dělnických turistů a založila si vlastní turistickou organizaci. Základy Československé obci turistické (dále též ČOT) byly položeny 25. listopadu 1925 v Plzni. Nově budovaná organizace se stala odborem Ústředního tělovýchovného svazu Československé strany národně socialistické a měla sdružovat příslušníky strany a další osoby zajímající se o turistiku. V květnu 1926 se v Praze utvořil ústřední výbor, který dostal za úkol vypracovat stanovy nové turistické organizace. Příprava stanov se však protahovala a Československá obec turistická tak až do roku 1928, kdy byly stanovy konečně schváleny, vystupovala pouze jako volné sdružení. S vlastními turistickými aktivitami ještě pod hlavičkou tělovýchovného svazu strany národně socialistické bylo započato v roce 1927. Stanovy ČOT byly schváleny až 16. června 1928, ale samotné ustavení se protáhlo až do listopadu 1928. U zrodu ČOT stál majitel pražské cestovní kanceláře Josef Hodys. Ústředí zahájilo svou činnost současně s odborem Praha II. V počátcích své existence se potýkala Obec s nedostatkem členů, což výrazně determinovalo její možnosti.¹⁸ První léta činnosti (do konce 20. let) je možno nazvat léty konsolidace.

Při získávání nových členů ČOT více zdůrazňovala finanční výhody a přednosti členství (slevy na jízdném a vstupném), ale organizace měla přispívat i k šíření národně socialistických myšlenek. Také členský příspěvek byl mírně vyšší, dlouhodobě činil 8,50 Kč za rok. Na rozdíl od Svazu dělnických turistů pocítovala ČOT, tak jako jiné spolky, větší potřebu zaštitit svou činnost významnou a uznávanou osobností, která by organizaci dodávala prestiž a respekt. Proto se čestným starostou stal Tomáš G. Masaryk, kterého vystřídal na druhé valné hromadě Edvard Beneš.¹⁹ Obdobně jako Svaz dělnických turistů působila i ČOT neaktivněji na Plzeňsku a v okolí Prahy. Tyto oblasti také představovaly politickou baštu národních socialistů a též i centrum české levice. Polovina 30. let byla ve znamení nárůstu spolkových aktivit. Novinkou bylo od roku 1934 pořádání autobusových zájezdů, které zvyšovaly akční rádius ČOT, ale na druhou stranu vypovídaly o lepších finančních možnostech členstva a současně o otevřenosti spolku novým trendům v cestovním ruchu. Organizování autobusových výletů bylo pravděpodobně jedním z tahů vedení, jak přilákat nové členy a zastavit pokles členstva, spojený s dobou hospodářské krize a omezováním jízdních výhod na železnici. Jen v roce 1934 bylo organizováno 30 autobusových zájezdů, kterých se účastnilo více než 1 000 osob. Hlavním cílem byly české hory. O dva roky později to

16 Alois ROČEK, *100 let turistiky v Československu, Materiálová studie*, rukopis, Praha 1986–1990, s. 22; Martin PELC, *Německé turistické spolky v Československu 1918–1938*, s. 163.

17 Martin PELC, *Německé turistické spolky v Československu 1918–1938*, s. 167.

18 František RAMBOUSEK, *Jak jsme začínali. Deset let (1927–1937)*, Československý turista 3 (1937), s. 19.

19 AHMP, fond MHMP II-Spolkový katastr, k. 635, sig. XIV/888.

bylo již 35 autobusových zájezdů, ale s obdobnou účastí; 26 těchto zájezdů bylo turistických a devět lyžařských. Obdobně jako u Svazu dělnických turistů se zimní sporty a zvláště lyžování těšily velké podpoře ČOT. Zimní i letní sporty byly prostředkem k přilákání mladší generace, které se organizovaná pěší turistika jevila již „nemoderní“. Pro členy byly organizovány lyžařské kursy a pořádány i závody v lyžování. O něco menší pozornost byla věnována vodáctví.²⁰

Československá obec turistická nevybočovala mezi turistickými spolky ani dalšími aktivitami. Cítila se druhým nejsilnějším československým turistickým spolkem, což sice bylo pravdivé, ale od Klubu československých turistů ji odděloval řádově nižší počet členů. Vzájemné vztahy s Klubem byly napjaté a měly blíže ke konfliktním, ačkoli oba spolky měly stejný zájem, přece jen se jim nedařilo nalézt v mnoha případech společnou řeč. Velký konflikt se rozhořel v otázce turistického značení, kdy ČOT zvolila jiný typ, než byl v Československu rozšířen díky Klubu československých turistů. Státní správa se přiklonila na stranu Klubu, vzájemné hašteření však zůstalo a trvalo až do nuceného sloučení všech turistických spolků v roce 1948. Naopak spíše indiferentní vztahy panovaly se Svazem dělnických turistů, který měl s ohledem na program ČOT představovat hlavního konkurenta, neboť „členstvo ČOT se skládá z největší části z vrstev sociálně slabých, dělníků, zaměstnanců obchodu a kancelářů, kteří představují přes 80 % veškerého členstva“.²¹ Přehled počtu členů ČOT dokládá následující tabulka. Jak je patrné, hluboká hospodářská krize první poloviny 30. let měla za následek pokles členské základny i pokles počtu odborů. Největší oporu měla ČOT na Plzeňsku. Plzeňský odbor, který organizoval 800 členů, byl také neaktivnější.

Tabulka 1 -

Přehled členstva a aktivit Československé obce turistické ve vybraných letech²²

Rok	Členů	Odborů	Výletů
1930	7.879	34	1115
1931	7.500	32	405
1934	6.000	20	575
1936	8.500	21	947

Již od konce 20. let probíhala jednání o stavbě spolkových turistických objektů. Prvním se měla stát rozhledna na Holém vrchu u Netvořic na Benešovsku. Položení základního kamene dřevěné rozhledny bylo plánováno již v podzimních měsících roku 1929. Konečný termín však byl stále odkládán a z dochovaných materiálů je patrné, že celá akce nakonec skončila neúspěchem.²³ Druhým projektem se stala stavba chaty v Hrobu v Krušných horách. Chata byla vystavěna nákladem 35 000 Kč a k jejímu otevření došlo v květnu 1932. Horská poloha otvírala v zimních měsících velký prostor pro lyžování. Do roku 1936 se rekreační objekty rozrostly o dvě položky. V Povltaví u Štěchovic byl vybudován rekreační tábor v přírodě s dřevěnými „week-

²⁰ NA, ČOT, k. 9, i. č. 175.

²¹ Tamtéž.

²² Zpracováno dle: NA, ČOT, k. 9, i. č. 175.

²³ NA, ČOT, k. 3, i. č. 71.

endovými“ domky. Obdobný rekreační tábor byl péčí českobudějovického odboru vystavěn i v Pořešíně u Kaplice.²⁴ Do roku 1938 vznikly dva další tábory a celkové náklady na jejich stavbu dosáhly 200 000 Kč.²⁵ Je tak patrné, že ve druhé polovině 30. let převážil zájem spíše o rekreační tábory, než horské chaty. Vyplyvá z toho převažující příklon k nabídce pobytů blížících se více středostavovským letním bytům než klasické turistice.

V závěru meziválečného období se zřetelně projevují koncentrační tendence v československé (české) turistice. Přestože se plány na sjednocování turistických spolků objevovaly již od poloviny 30. let, podzimní události roku 1938 daly věcem nový spád. Jedním z důsledků záříjových událostí tohoto roku bylo vytvoření Rady československé turistiky, která měla připravit sloučení turistiky do jedné organizace. Klub československých turistů si vysvětloval sjednocení tak, že ostatní turistické spolky s Klubem splynou, ostatní spolky spíše požadovaly vytvoření nové organizace, která by byla nástupnickou organizací všech stávajících turistických spolků. Jednání o sloučení mezi Klubem turistů a Svazem československých dělnických turistů probíhalo v listopadu a na počátku prosince 1938. Dne 6. prosince byla uzavřena dohoda o sloučení, kterou schválila jen předsednictva obou spolků a nikoli valné hromady.²⁶ Ke sloučení došlo ke dni 17. prosince 1938. V místech, kde měli dělničtí turisté silnější zastoupení (Plzeň, Hradec Králové, Brno, Ostrava), vznikly nové odbory, jinde vstoupili přímo do stávajících odborů Klubu.²⁷ Klub československých turistů byl naopak oslaben odchodem slovenských turistů a s tím spojeným omezením teritoriální působnosti. Souvisela s tím i změna názvu, tedy spíše návrat k původnímu jménu spolku – Klub českých turistů, ačkoli členové z Podkarpatské Rusi zůstali Klubu věrni. Koncentrační tlaky v české turistice pokračovaly i nadále a stále bylo připraveno splynutí s ČOT (po okupaci přejmenovanou na Českou obec turistickou, od roku 1945 se opět vrátila k původnímu názvu Československá obec turistická). Jednání probíhala téměř po celý rok 1939, Česká obec turistická se však spojení bránila a ačkoli některé odbory sloučení akceptovaly (např. Praha horní Nové Město), tak svou samostatnost nakonec uhájila.²⁸ Zánik Československé obce turistické, která se v průběhu německé okupace a v prvních poválečných letech prezentuje jako jediná turistická „organizace českého pracujícího lidu z továren, dílen a kanceláří“²⁹, je spojen až se slučováním turistických spolků v roce 1948.

Dělnická turistika otevřela mnoha příslušníkům nižších vrstev krásy přírody a možnosti jejího poznávání. Podařilo se využít demokratické ovzduší meziválečného Československa, které bylo emancipaci nižších sociálních vrstev otevřené a podporovalo ji. V první polovině 20. let se profilyvaly dva dělnické turistické spolky, z nichž oba zaujímaly odlišnou strategii. Více nakloněný nižším vrstvám byl Svaz dělnických turistů, který se pohyboval v širokých vodách dělnické turistiky a snažil se dostat dělníka do přírody z ruchu města. Charakteristickou je též národnostní otevřenost a

24 NA, ČOT, k. 9, i. č. 175.

25 V. STÁŇA, *Vývoj turistických spolků – Československá obec turistická*, diplomová práce Vysoká škola obchodní, Praha 2009, s. 19.

26 AHMP, fond MHMP II-Spolkový katastr, k. 602, sig. XIV/333.

27 NA, fond Klub československých turistů, k. 88, Organizace turistiky.

28 V. STÁŇA, *Vývoj turistických spolků – Československá obec turistická*, s. 20.

29 NA, fond ČOT, k. 2, i. č. 41.

kladné vztahy s německým dělnickým turistickým spolkem Die Naturfreunde. Československá obec turistická se svou orientací zaměřovala spíše na nižší střední vrstvy, což dokládají její konkurenční vztahy s Klubem československých turistů a větší snaha dosáhnout vliv na řešení záležitostí turistiky. Toto zaměření vyplývá i z politické orientace obou spolků, mířící zvláště na voliče a sympatizanty vlivových politických stran. Charakteristickým znakem dělnické turistiky je její sportovní dimenze. Oba spolky stály na stanovisku, že turistika je sport. V opozici stál Klub československých turistů, který zdůrazňoval, že turistika jako forma nezávodivé chůze je aktivitou cestovního ruchu a sportem jsou až závodivé projevy. Dalším charakteristickým znakem je otevřenost obou spolků ženám a skutečnost, že ženu najdeme i ve vedení Svazu československých dělnických turistů. Aktivity dělnických turistických spolků byly díky této politice více zaměřeny i na děti.